

Het Echte Leven – een leven dat reflectie en humor vereist.

Machiel Keestra (column t.b.v. radioprogramma Swammerdam, 10 april 2011 – voor streaming audio: www.amsterdamfm.nl)

Is het ironisch bedoeld of domweg toeval dat deze maand april, de Nederlandse Maand van de Filosofie, begon op 1 april met de Gekkendag? Dat de maand die in het kader van de liefde tot wijsheid staat begint met een dag waarop we elkaar op onbezonnen wijze flink bij de neus mogen nemen en de verwarring beëindigen met de vrolijke uitroep: “Haha, 1 april, kikker in je bil!” Dat contrast tussen de filosofie-maand en Gekkendag was dit jaar –de 10e editie- nog sterker dan ooit omdat het thema van deze maand ‘Het Echte Leven’ is. Of zit er misschien een diepere gedachte achter die combinatie?

Nu hebben filosofen de reputatie dat ze somber zijn over de neiging van veel mensen om zich tevreden te stellen met oppervlakkige schijnvertoningen en geen oog hebben voor echtheid, authenticiteit en waarachtigheid. Bekend is natuurlijk Plato’s metafoor van de grot waarin mensen vastgebonden zitten en in die passieve toestand niets anders te zien krijgen dan schaduwen die vallen op de grotwand. Dit zijn slechts de Afschaduwingen van dieren en objecten en zelfs van abstracte begrippen zoals het ware of het goede. Van deze afschaduwingen krijgen die grot-bewoners pas de ware aard te zien wanneer ze zich middels kritische reflectie bevrijden van de lichamelijke boeien waarmee ze gebonden waren en dan omdraaien naar het licht en naar de eigenlijke objecten die de bron van die schaduwen zijn. Dus slechts door middel van die kritische reflectie kunnen ze het schaduwkijken verlaten en geestelijk opstijgen naar de meer ideële en tijdloze sferen van echte kennis en authentiek inzicht.

Deze Platoonse visie werd in de 4e eeuw voor onze jaartelling al bekritiseerd door diens leerling Aristoteles en door latere filosofen als Nietzsche. Volgens deze denkers schuilt waarachtige kennis of authentiek inzicht niet zozeer in een vergeestelijking of in een distantiering van de schaduwwereld van het aardse bestaan en lichamelijkeheid. Nee, dat ‘echte leven’ moet juist gevonden worden binnen de beperkingen van het eigen eindige bestaan, maar dan wel door te werken aan de optimale ontplooiing van de mogelijkheden die ieder van ons individueel bezit – hoe beperkt dan ook.

Overeenkomst in deze uiteenlopende visies is de belangrijke rol voor kritische reflectie op zichzelf, op de eigen inzichten en op de omgeving: een reflectie die bij Plato dan meer moet leiden tot vergeestelijking terwijl Aristoteles meer aanstuurt op zelfontwikkeling binnen de aardse & lichamelijke begrenzingen. Dat belang van zelfreflectie blijft in de filosofische traditie een hoofdrol spelen met betrekking tot authenticiteit, om begrijpelijke redenen. We hebben misschien niet alle omstandigheden en al onze lichamelijke en geestelijke beperkingen voor het uitkiezen, maar we hebben dan wel het vermogen om op dat beperkte aanbod van mogelijkheden en uitdagingen te reflecteren en daaruit een keuze te maken.

Als we nu weer het 1 april fenomeen van humor en misleiding erbij nemen en dat bekijken vanuit het perspectief van de hersenwetenschappen, dan zien we een opmerkelijke overlap tussen authenticiteit aan de ene kant en misleiding aan de andere kant: beide blijken een forse dosis kritische reflectie te vergen, naast inzicht in de omstandigheden. Ook wanneer we de hersenprocessen onder de loep nemen dan zien we dat het misleiden van iemand anders veel meer hersenactiviteiten vereist dan wanneer een proefpersoon domweg de waarheid vertelt. Waarheid spreken blijkt toch

een peuleschil voor ons brein vergeleken bij liegen of misleiden. Het punt is namelijk dat je, om goed te kunnen liegen, allereerst dondersgoed moet weten wat er echt gebeurd is, al was het maar omdat je slachtoffer dergelijke kennis ook zal gebruiken om datgene wat haar verteld wordt aan te toetsen. Daarnaast moet de leugenaar of grappenmaker een alternatieve en onware versie van een gebeurtenis construeren en die zo waarachtig mogelijk presenteren. Je moet immers geen stomme fouten in je leugens maken, want dan val je zo door de mand. Bovendien blijkt het ten derde voor goede misleiding zeer belangrijk te zijn om als leugenaar constant je slachtoffer te monitoren, in de gaten te houden in hoeverre ze alles gelooft, wat haar verwachtingen omtrent jouw verhaal zijn, enzovoorts. Ziet de misleider zijn slachtoffer twijfelen dan moet hij zijn leugen snel aanpassen zodat het weer geloofwaardig overkomt.

Het is nu inderdaad ironisch maar ook het overdenken waard, volgens mij, dat de grote overeenkomst tussen dit liegen en het authentieke of echte leven schuilt in het feit dat voor beide ondernemingen een forse dosis reflectie of –in hersenwetenschappers-termen- metacognitie vereist is. Dat wil zeggen, in beide gevallen moet iemand in staat zijn om te overzien wat haar eigen mogelijkheden en beperkingen zijn, wat de opties zijn die de omgeving biedt en moet zij die inzichten weten te combineren met haar eigen plannen en wensen – of die nu leugenachtig zijn of waarachtig. Niet verbazingwekkend dus, dat de meeste dieren, kleine kinderen en vele patiënten met allerlei hersenletsels niet in staat zijn tot fraaie leugens en bedrog maar tegelijkertijd ook niet tot het maken van consistente keuzes ten behoeve van waarachtige zelfontplooiing. Daarentegen moet je zeker verbaasd zijn wanneer je iemand op een humorloze en weinig relativerende wijze zijn of haar visie hoort verkondigen op het echte leven of het authentieke zelf: die heeft beslist niet goed begrepen waarom de maand van de filosofie, gericht op Het Echte Leven geopend werd met Gekkendag, op 1 April!